

Ur *Fjärde Internationalen* 3/74

Leo Trotskij

Tre uppfattningar om den ryska revolutionen

Augusti 1939

Revolutionen 1905 blev inte bara ”generalrepetitionen inför 1917” utan även det laboratorium ur vilket alla grundläggande grupperingar av ryskt politiskt tänkande framträdde och varifrån alla tendenser och schatteringar inom den ryska marxismen tog form och utkristalliserades. Den centrala frågan, som man uppehöll sig vid och som gav upphov till diskussioner och skiljaktigheter var naturligtvis frågan om den ryska revolutionens historiska karaktär och dess framtida utveckling. I och för sig kan inte denna strid om uppfattningar och förutsägelser relateras direkt till Stalins biografi, eftersom han inte tog någon självständig del av den. De få propagandaartiklar som han skrev om ämnet är utan något som helst teoretiskt intresse. Massor av bolsjeviker med pennor i händerna populariserade precis samma idéer och gjorde det betydligt skickligare. En kritisk framställning om bolsjevismens revolutionära uppfattning borde i själva verket ha sin plats i en biografi om Lenin. Nu har dock teorier ett öde för sig. Under perioden från den första revolutionen och därefter fram till 1923, då revolutionära läror utvecklades och förverkligades, intog inte Stalin någon självständig hållning till dem. Därefter, från 1924 och framöver, förändrades situationen abrupt. Där tar epoken av byråkratisk reaktion och av revidering av det förflutna vid. Revolutionens film spelar upp baklänges. Gamla läror får böja sig för nya värderingar eller nya tolkningar. Fullkomligt oväntat, vid första ögonkastet, kom uppmärksamheten att riktas på uppfattningen om ”den permanenta revolutionen” som det största av alla ”trotskismens” misstag. Några år framöver utgör kritiken av denna uppfattning det huvudsakliga innehållet i Stalins och hans medarbetares ”teoretiska” arbete. Det kan sägas att stalinismen i sin helhet, såsom teori betraktad, växte fram ur kritiken av teorin om den permanenta revolutionen såsom den formulerades 1905. I detta avseende kan framställningen av denna teori såsom skild från mensjevikernas och bolsjevikernas teorier, inte undgå att få en plats i denna bok, om än i appendixform.

Rysslands utveckling kännetecknas först och främst av efterblivenhet. Att ett land är historiskt efterblivet innebär dock inte att det är en enkel reproduktion av de utvecklade länderna, och endast försenat med ett eller två århundraden. Efterblivenheten alstrar en fullständigt ny ”sammansatt” samhällsformation, i vilken de senaste erövringarna av den kapitalistiska tekniken och strukturen slår rot i feodala och förfeodala förhållanden, förvandlar och underkuvar dem och skapar ett alldeles speciellt sammansatt förhållande mellan klasserna.

Samma sak uppstår i idéernas sfär. Just på sin historiska försening visade sig Ryssland vara det enda europeiska land där marxismen som lära och socialdemokratin som parti uppnådde en kraftfull utveckling före den borgerliga revolutionen. Det var helt naturligt att problemet med sambandet mellan kampen för demokrati och kampen för socialism blev underkastad de mest ingående teoretiska analyser just i Ryssland.

Idealistiska demokrater, främst då Narodnikerna (folkvännerna), vägrade vidskepligt att känneteckna den förestående revolutionen som borgerlig. De satte etiketten ”demokratisk” på den, i det de med hjälp av en neutral formel sökte dölja dess sociala innehåll – inte bara för andra utan även för sig själva. Men i kamp mot folkvänsrörelsen hävdade Plechanov, grundaren av den ryska marxismen, redan i början av 1880-talet att Ryssland inte hade någon som helst anledning att vänta sig en privilegierad utvecklingsväg. Han menade att – liksom alla andra ”världsliga” nationer även Ryssland måste passera genom den kapitalistiska skärselden och att det just genom denna väg skulle förvärva den politiska finhet som är

oundgänglig för proletariatets framtida kamp för socialismen – Plechanov skilde inte enbart den borgerliga revolutionen från den socialistiska revolutionen – som han förlade till en obestämd framtid – utan han uppmålade för var och en av dessa helt olika kombinationer av krafter. Politisk frihet måste frambringas av proletariatet i allians med den liberala bourgeoisin; efter flera årtionden och på en högre nivå av den kapitalistiska utvecklingen skulle så proletariatet genomföra den socialistiska revolutionen i direkt strid mot bourgeoisin.

Lenin, för sin del, skrev i slutet av 1904:

”Att beteckna vår revolution som borgerlig tycks alltid för de ryska intellektuella vara att degradera och förnedra den... för proletariatet är kampen för politisk frihet och för den borgerligt demokratiska republiken helt enkelt ett nödvändigt stadium i kampen för den socialistiska revolutionen.” (Lenin: *CW*¹, vol. 8, s 24)

”Marxisterna är absolut övertygade”, skrev han 1905, ”om den ryska revolutionens borgerliga karaktär. Vad innebär detta? Det innebär att de demokratiska omdaningar som blivit outhärliga för Ryssland i och för sig inte alls betyder något undergrävande av kapitalismen, något undergrävande av bourgeoisins herravälde, utan att de tvärtom för första gången verkligen kommer att röja väg för en bred och snabb europeisk – och inte asiatisk utveckling av kapitalismen, att de för första gången kommer att möjliggöra bourgeoisins herravälde som klass...” (Lenin *VV* I:2 s 44)

”Vi kan inte undfly den ryska revolutionens borgerligt demokratiska ram”, vidhöll han, ”men vi kan i hög grad utvidga denna ram” (Lenin, *VV*² I:2 s 49)

D v s, vi kan inom det borgerliga samhället skapa betydligt fördelaktigare villkor för proletariatets framtida kamp. Inom dessa ramar följde Lenin Plechanov. Revolutionens borgerliga karaktär tjänade för båda fraktionerna i det ryska socialdemokratiska partiet som deras utgångspunkt.

Det är helt naturligt att Koba (Stalin) under dessa förhållanden i sin propaganda inte gick utöver dessa populära formler, som bildar bolsjevikernas såväl som mensjevikernas gemensamma egendom.

”En konstituerande församling”, skrev han i januari 1905, ”vald på basis av lika, direkt och hemlig allmän rösträtt – detta är vad vi nu måste kämpa för! Endast denna församling kommer att ge oss den demokratiska republik som vi så innerligt väl behöver för vår kamp för socialism.” Den borgerliga republiken som en plattform för en utdragen klasskamp för det socialistiska målet – sådant är perspektivet.

1907, dvs efter otaliga diskussioner i pressen både i Petersburg och utomlands och efter att de teoretiska förutsägelseerna på allvar prövats i den första revolutionens erfarenheter, skrev Stalin:

”Att vår revolution är borgerlig, att den måste avslutas med att förstöra den feodala och inte den kapitalistiska ordningen, att den kan fullbordas endast genom den demokratiska republiken – däri tycks det som om vi alla är överens i vårt parti.” Stalin talade inte om vad revolutionen skulle starta med utan vad den slutar i, och han begränsar i för tid och helt kategoriskt dess mål till ”endast den demokratiska republiken”. Förgäves letar vi i hans skrifter efter endast en antydning om något perspektiv av en socialistisk revolution i samband med en demokratisk omvälvning. Detta förblev hans ståndpunkt ännu i början av februarirevolutionen 1917 fram till Lenins ankomst till Petersburg.

För Plechanov, Axelrod och ledarna för mensjevikerna i allmänhet, var den sociologiska karaktäristiken av revolutionen som borgerlig, politiskt värdefull. Framför allt därför att det

¹ *CW* används som förkortning av *Collected Works* (publicerade i Moskva)

² *VV* står för *Valda Verk*, här den utgåva som omfattade två band (I och II), vardera bestående av två delar, publicerade i Moskva 1956.

från början förhindrade att man utmanade borgarna genom att måla upp ett socialistiskt perspektiv och på så sätt ”skrämma” dem över i reaktionens led. De ryska samhällsförhållandena är bara mogna för en borgerlig revolution, sade mensjevismens ledande taktiker Axelrod vid Föreningskongressen (april 1906). ”Med tanke på det allmänna undertryckande av politiska rättigheter i vårt land kan det inte ens bli tal om en öppen strid mellan proletariatet och andra klasser för politisk makt ... Proletariatet kämpar för villkor som gynnar en borgerlig utveckling. De objektiva historiska omständigheterna gör att vårt proletariat helt och fullt strävar efter att samarbeta med bourgeoisin i kampen mot den gemensamma fienden.” Den ryska revolutionens innebörd var därmed i förväg begränsad till de omdaningar som överensstämde med den liberala bourgeoisins intressen och synsätt.

Det är just på denna punkt som den grundläggande meningsskiljaktigheten mellan de två fraktionerna tar vid. Bolsjevismen vägrade bestämt att erkänna att den ryska bourgeoisin var förmögen att leda sin egen revolution till slutet. Med en oändligt större kraft och fasthet än Plechanov lyfte Lenin fram den agrara frågan som det centrala problemet för den demokratiska omdaningen i Ryssland. ”Kruket med den ryska revolutionen”, upprepade han, ”är jordfrågan. Slutsatser beträffande revolutionens undergång eller seger måste baseras på en beräkning av de villkor under vilka massorna kämpar för jord.” Liksom Plechanov såg Lenin bönderna som en småborgerlig klass; böndernas jordprogram som ett borgerligt framstegsprogram. ”Nationalisering är ett borgerligt medel”, hävdade han vid Föreningskongressen (1906). ”Det kommer att ge en impuls för den kapitalistiska utvecklingen; det kommer att skärpa klasskampen, påskynda uppåtdandet av jorden, förorsaka ett kapitaltillflöde till jordbruket och sänka priserna på spannmål.” Oavsett den agrara revolutionens omisskännligt borgerliga karaktär, så förblir den ryska bourgeoisin dock tveksam inför beslagtagandet av jordgodsen och strävar just därför efter en kompromiss med monarkin på basis av en konstitution efter preussiskt mönster. Mot Plechanovs idé om en allians mellan proletariatet och den liberala bourgeoisin ställde Lenin idén om en allians mellan proletariatet och bondeklassen. Uppgiften för dessa båda klassers revolutionära samarbete var enligt honom upprättandet av en ”demokratisk diktatur”, såsom det enda medlet att fullständigt befria Ryssland från alla feodala rester, att skapa ett system av fria bönder och rensa vägen för en kapitalistisk utveckling efter USAs och inte preussisk modell.

Revolutionens seger, skrev han kan krönas med framgång endast genom en diktatur,

”emedan förverkligandet av de omdaningar som är omedelbart och ovillkorligt nödvändiga för proletariatet och bönderna, kommer att framkalla ett desperat motstånd från godsägarna, från storborgarna och från tsarismen. Utan diktatur är det omöjligt att krossa detta motstånd och slå tillbaka de kontrarevolutionära anslagen. Men det blir naturligtvis inte en socialistisk utan en demokratisk diktatur. Den kommer inte att rubba kapitalismens grundvalar (utan en hel rad mellanliggande stadier i den revolutionära utvecklingen). Den kommer i bästa fall att kunna genomföra en radikal nyuppdelning av jordegendomen till böndernas förmån, att genomföra en konsekvent och fullständig demokrati ända till republikens upprättande, utrota alla asiatiska trälomsdrag, inte bara från livet på landsbygden utan också från livet i fabriken, lägga grunden till genomgripande förbättringar av arbetarnas läge och höjandet av deras levnadsstandard samt – sist men inte minst – överföra den revolutionära branden till Europa. Den kommer inte att vara förmögen att beröra (utan en hel serie av revolutionära övergångsstadier) de kapitalistiska grundvalarna. Den kommer i bästa fall att möjliggöra att en genomgripande omfördelning av jordegendomarna till småböndernas förmån förverkligas, genomföra en fast och full demokrati i en konstitutionell republik.” (VV I:2, s 55)

Kritik av Lenins uppfattning

Lenins uppfattning innebär ett väldigt steg framåt, såtillvida att den utgick – inte från konstitutionella reformer – utan från jordbrukets omvandling som revolutionens centrala uppgift och urskilde den enda realistiska sammansättningen av samhällskrafter för dess

fullbordande. Den svaga punkten hos Lenins uppfattning var emellertid den inom sig motsägelsefulla idén om "Proletariatets och böndernas demokratiska diktatur". Lenin själv underströk den grundläggande begränsningen hos denna diktatur då han öppet benämnde den borgerlig. Med detta avsåg han att säga, att proletariatet för att bevara sin allians med bönderna i den kommande revolutionen måste vänta med att direkt ställa socialismen på dagordningen. Men detta innebar att proletariatet avsvor sig sin egen diktatur. Alltså, i grund och botten var diktaturen böndernas diktatur, även om arbetarna tog del i den. Vid vissa tillfällen sa Lenin just detta. Text vid Stockholmskonferensen (april 1906) då Lenin skulle vederlägga Plechanov, som angrep "utopin" om maktövertagandet, sade han: "Vilket program är det vi diskuterar? Det agrara. Vem förmodas ta makten under detta program? De revolutionära bönderna. Sammanblandar Lenin proletariatets makt med denna bondeklass?" Nej, svarar Lenin på sin egen fråga: Lenin skiljer hårt på proletariatets socialistiska makt och böndernas borgerligt demokratiska makt. "Men hur", utropar han igen, "är en segerrik bonderevolution möjlig utan att de revolutionära bönderna griper makten?" (CW 10:340) I denna polemiska formulering blottlägger Lenin i all sin klarhet svagheten i sin egen position.

Bönderna är utspridda över ett väldigt lands yta, ett land vars nyckelpunkter är städerna. Bönderna själva är oförmögna att ens uttrycka sina egna intressen, eftersom dessa visar sig vara olika i varje distrikt. Den ekonomiska förbindelselänken mellan provinserna utgörs av marknaden och järnvägarna, men både marknaden och järnvägarna är i städernas händer. För att slita sig själva loss från byarnas restriktioner och generalisera sina egna intressen, blir bönderna oundvikligen beroende av staden. Slutligen är bönderna dessutom en heterogen samhällsklass: Skiktet av kulaker (storbönder) kommer naturligtvis att söka sina allierade bland städernas bourgeois, medan byns undre skikt kommer att dras till städernas arbetare. Under dessa förhållanden är bönderna själva oförmögna att erövra makten.

Det är förvisso sant att det i det forntida Kina förekommit revolutioner som placerat bönderna vid makten, eller mer exakt, placerat bondeupprorens militära ledare vid makten. Detta ledde varje gång till en omfördelning av jorden och upprättandet av en ny "bonde"-dynasti, varefter historien började om från början; med en ny jordkoncentration, en ny aristokrati, ett nytt ockersystem och nya uppror. Så länge revolutionen bevarar sin rena bondekaraktär, lösgör sig samhället aldrig från denna hopplösa och onda cirkel. Detta var grunden för Asiens forntida historia, inklusive Rysslands forntida historia. I Europa ända från medeltidens slut ändade varje segerrikt bondeuppror – inte med en bonderegering – utan med urbant vänsterparti vid makten. För att uttrycka det mer precist, ett bondeuppror visade sig segerrikt endast i den mån det lyckades stärka positionen för den revolutionära delen av stadsbefolkningen. I det borgerliga Ryssland under 1900-talet kunde det inte ens bli tal om ett maktövertagande av de revolutionära bönderna.

Lenins värdering av liberalismen

Attityden till den liberala bourgeoisin var, som sagt, prövostenen som skiljde revolutionärerna från opportunisterna inom det socialdemokratiska lägret. Hur långt kunde den ryska revolutionen tänkas gå? Vilken karaktär skulle den framtida revolutionära provisoriska regeringen få? Vilka uppgifter skulle den ställas inför? Och i vilken ordning?

Dessa viktiga frågor kunde endast ställas korrekt på basis av den proletära politikens grundläggande karaktär. Och denna bestämdes i sin tur framför allt av attityden gentemot den liberala bourgeoisin. Plechanov blundade uppenbarligen och halsstarrigt för de grundläggande erfarenheterna av 1800-talets politiska historia; Närhelst proletariatet träder fram som en självständig kraft svänger bourgeoisin över till det kontrarevolutionära lägret. Ju tydligare masskampen är, desto häftigare blir liberalismens reaktionära degeneration. Ingen har ännu uppfunnit medlet för att oskadliggöra klasskampslagarnas effekter.

”Vi måste ta vara på de icke-proletära partiernas stöd”, upprepade Plechanov under åren kring den första revolutionen, ”och inte stöta oss med dem genom taktlösa handlingar”. Genom enformiga predikningar av detta slag visade denne marxistiske filosof att samhällets levande dynamik var dold för honom. ”Taktlöshet” kan stöta bort en enskild känslig intellektuell klass och partier attraheras eller stöts bort genom samhälleliga intressen. ”Det kan med säkerhet konstateras”, svarade Lenin Plechanov. ”att liberaler och godsägare kan förlåta miljoner 'taktlösa handlingar' men de kommer inte att förlåta en uppmaning att ta ifrån dem jorden.” Och inte bara godsägarna. Bourgeoisins toppskikt är förbundna med jordägarna genom gemensamma ägarintressen, och i snävare bemärkelse genom banksystemet. Toppskiktet inom småbourgeoisin och intelligentian är materiellt och moraliskt beroende av de stora och medelstora ägarna – de är alla skrämde inför den självständiga massrörelsen. Under tiden, för att störta tsarismen, var det nödvändigt att resa tio och åter tio miljoner förtryckta till en hjältemodigt, självförnekande frigjord revolutionär stormning som skulle sluta i ett intet. Massorna kan resa sig i ett uppror endast under sina egna intressens baner och alltså endast i oförsonlig fientlighet mot utsugarklasserna och först och främst godsägarna. Den oppositionella bourgeoisins bortstötande från de revolutionära arbetarna och bönderna var därför den inneboende lagen i revolutionens själv och kunde inte undvikas med hjälp av diplomati och ”takt”.

För varje månad som förflöt besannades Lenins värdering av liberalismen, i motsats till mensjevikernas bästa förhoppningar vägrade Kadettpartiet inte bara att inta sin plats i spetsen för den ”borgerliga” revolutionen; tvärtom, det fullföljde sin historiska mission alltmer i kampen mot den.

Efter att ha krossat decemberupproret sökte liberalerna, som blev centralgestalter på den politiska arenan tack vare den kortlivade Duman, med hela sin kraft rättfärdiga sig själva inför monarkin och bortförklara sin otillräckliga kontrarevolutionära aktivitet under hösten 1905, när faran hotade de heligaste av ”kulturens” stöttepelare. Liberalernas ledare, Miljukov, som bedrev förhandlingar bakom scenen med Vinterpalatset, förklarade i pressen helt riktigt att kadetterna i slutet av 1905 inte ens kunde visa sig inför massorna. ”De som nu förebrår Kadettpartiet”, skrev han, ”för att det inte protesterade vid den tiden genom att arrangera möten mot trotskismens revolutionära illusioner... förstår helt enkelt inte eller minns inte de stämningar som rådde vid den tiden bland den demokratiska publiken som samlades vid möten.” Med ”trotskistiska illusioner” menade liberalernas ledare proletariatets självständiga politik, som bland städernas understa skikt, bland soldaterna, bland bönderna och alla förtryckta drog sympatierna till sovjeterna och som därför stötte bort ”de bildade samhällsklasserna”. Mensjevikernas utveckling är en parallell till Kadetternas. De måste allt oftare ursäktas sig inför liberalerna eftersom de hamnat i block med Trotskij efter oktober 1905. Martov, mensjevikernas talangfulle publicist, förklarade att det var nödvändigt att göra eftergifter för massornas revolutionära illusioner”.

I Tiflis formerade sig de politiska grupperingarna efter samma principiella mönster som i Petersburg. ”Krossandet av reaktionen”, skrev ledaren för de kaukasiska mensjevikerna, Jordania, ”erövrandet och genomförandet av konstitutionen – detta kommer att vara beroende av det medvetna samarbetet och en strävan mot ett enda mål från de proletära och borgerliga krafternas sida... Det är sant att bönderna kommer att dras in i denna rörelse, ge den en särskild karaktär, men den avgörande rollen kommer hur som helst att innehållas av dessa båda klasser, medan bonderörelsen kommer att underlätta deras kamp.” Lenin hånade denna Jordania räddhåga för att en oförsonlig politik mot bourgeoisin skulle göra proletariatet impotent. Jordania ”diskuterar frågan om proletariatets möjliga isolering i en demokratisk omvälvning... och glömmer bort bönderna! Av alla proletariatets tänkbara allierade känner han till och är förälskad i godsherreliberalerna. Och han känner inte till bönderna. Och detta i Kaukasus!” Lenins tillbakavisande är visserligen i det väsentliga riktigt – men i ett avseende en förenkling. Jordania ”glömde” inte bönderna, och som Lenins gliring själv antyder, kunde han omöjligt ha glömt den i Kaukasus, där bönderna gjorde

häftiga resningar vid den tiden under mensjevikernas banér. Jordania såg dock i bönderna inte så mycket en politisk allierad som en historisk murbräcka, som kunde och borde användas av bourgeoisin i allians med proletariatet. Han trodde inte att bönderna var förmögna att bli en ledande eller ens en självständig kraft i revolutionen, och i detta hade han inte fel; men han trodde inte heller att proletariatet var förmöget att leda bonderesningarna till seger – och i detta misstog han sig fatalt. Den mensjevikiska idén om proletariatets allians med bourgeoisin innebar faktiskt att både arbetare och bönder underkastade sig liberalerna. Detta programs reaktionära utopism var förutbestämd p g a att klassernas långt gångna uppsplittring redan från början gjorde bourgeoisin paralyserad som revolutionär faktor. Vad beträffar denna grundläggande fråga hade bolsjevikerna helt rätten på sin sida; försöket att alliera sig med den liberala bourgeoisin skulle oundvikligen ställa socialdemokratin i motsatsställning till arbetarnas och böndernas revolutionära rörelse. 1905 saknade mensjevikerna ännu mod att dra alla slutsatser av sin teori om den ”borgerliga” revolutionen. 1917 fullföljde de sira idéer till sina logiska konsekvenser och bröt nacken av sig.

På frågan om attityden gentemot liberalerna stod Stalin under åren kring första revolutionen på Lenins sida. Det måste framhållas an även majoriteten av fotfolket inom mensjevikpartiet under denna period stod närmare Lenin än Plechanov på frågan om den oppositionella bourgeoisin. En föraktfull attityd till liberalerna var en litterär tradition bland radikala intellektuella. Det är dock bortkastad tid att i Kobas skrifter söka efter ett självständigt bidrag i denna fråga, en analys av de kaukasiska samhällsförhållandena, nya argument eller ens nya formuleringar av gamla argument. Den kaukasiske mensjevikledaren Jordania var betydligt självständigare i förhållande till Plechanov än Stalin var i förhållande till Lenin.

”Förgäves söker herrar liberaler”, skrev Koba efter den 9 januari, ”att rädda tsarens vacklande tron. Förgäves räcker de tsaren en hjälpande hand! ... De uppvaknade folkmassorna förbereder sig för revolution och inte för försoning med tsaren... Ja. mina herrar, era ansträngningar är förgäves. Den ryska revolutionen är oundviklig och den är lika oundviklig som den oundvikliga soluppgången. Kan ni stoppa soluppgången? Det är frågan!” Med mera och så vidare. Högre än så här reste sig inte Koba. Två och ett halvt år senare skrev han följande nästan ordagranna upprepning av Lenin: ”Den ryska liberala bourgeoisin är anti-revolutionär. Den kan inte bli drivkraften, och ännu mindre revolutionens ledare. Den är revolutionens svurne fiende och den måste skoningslöst bekämpas.” Det var dock just på denna grundläggande fråga som Stalin skulle komma att genomgå en fullständig förvandling under loppet av de närmaste tio åren. Han skulle redan komma att möta februarirevolutionen 1917 som deltagare i ett block med den liberala bourgeoisin och, i konsekvens med detta, som en talesman för en förening med mensjevikerna i ett parti. Endast Lenin gjorde vid sin återkomst från utlandet abrupt slut på den självständiga politik som Stalin förde, och som han kallade ett hån mot marxismen.

Bönderna och socialismen

Narodnikerna såg i arbetarna och bönderna endast ”trälar” och ”utsugna”, som alla hade samma intresse av socialismen. Marxister betraktade bonden som en småborgare, som kan bli socialist endast på villkor att han materiellt och andligt upphör att vara en bonde. Med den för dem typiska sentimentaliteten uppfattade narodnikerna denna sociologiska karaktäristik som ett moraliskt förtal av bönderna. Detta blev skiljelinjen utefter vilken huvudslaget mellan de revolutionära tendenserna i Ryssland kom att stå under två generationer. För att kunna förstå de kommande meningsmotsättningarna mellan stalinism och trotskism är det nödvändigt att än en gång poängtera att Lenin, i linje med hela den marxistiska traditionen, aldrig för ett ögonblick betraktade bondeklassen som en socialistisk bundsförvant till proletariatet. Tvärtom, den socialistiska revolutionens ogenomförbarhet i Ryssland beror enligt honom just på bondeklassens väldiga övervikt. Denna tanke är genomgående i alla hans artiklar som direkt eller indirekt berör den agrara frågan.

”Vi understödjer bonderörelsen”, skrev Lenin i september 1905, ”för så vitt den är revolutionärt demokratisk. Vi förbereder oss (genast, omedelbart) till kamp mot den i den mån den är reaktionär och antiproletär. Marxismens hela väsen består i denna tvåfaldiga uppgift...” (VV I:2 s 162)

Lenin såg en socialistisk bundsförvant i västerns proletariat och delvis i den ryska byns halvproletära element, men aldrig bondeklassen som sådan. ”Till en början understödjer vi helt och hållet, med alla medel ända till konfiskation”, upprepade han med en för honom karaktäristisk envishet, ”bonden i allmänhet mot godsägaren, men sedan (och tom inte sedan utan också samtidigt) understödjer vi proletariatet mot bonden i allmänhet.” (VV I:2 s 163)

”Bönderna kommer att segra i den borgerligt demokratiska revolutionen” skrev han i mars 1906, ”och därigenom kommer de att fullkomligt förbruka sin revolutionära anda som bondeklass. Proletariatet kommer att segra i den borgerligt demokratiska revolutionen och endast genom detta kommer de att fullständigt kunna utveckla sin genuina socialistiska anda.” ”Bonderörelsen”, upprepade han i maj samma år, ”är en annan klass rörelse. Den är inte en proletär kamp, utan en kamp för att förrinta alla feodala rester.” (CW 10:411)

Denna ståndpunkt kan följas hos Lenin i artikel efter artikel, år efter år, bok efter bok. Språket och exempler varierar, den grundläggande tanken förblir densamma. Det kunde inte ha varit på något annat sätt. Om Lenin sett en socialistisk bundsförvant i bönderna, då skulle han inte haft den minsta grund att vidhålla revolutionens *borgerliga* karaktär och begränsa ”proletariatets och böndernas diktatur” till rent demokratiska uppgifter. I de fall då Lenin anklagade författaren till denna bok (dvs Trotskij själv, ö.a.) för att ”underskatta bönderna” syftade han inte på att jag förbisåg böndernas socialistiska tendenser, utan tvärtom min oriktiga – ur Lenins synvinkel – uppfattning om böndernas borgerligt demokratiska oberoende, böndernas förmåga att skapa sin egen makt och därigenom förhindra ett upprättande av proletariatets socialistiska diktatur.

Denna fråga återupptogs och värderades under åren kring thermidorens reaktion vars inledning ungefärligen i tid sammanföll med Lenins sjukdom och död. Allt ifrån den tiden slogs det fast att förbundet mellan Rysslands arbetare och bönder i och för sig, var en tillräcklig garanti mot faran för en återgång till det gamla och en säker garanti för socialismens förverkligande inom Sovjetunionens gränser.

I det att Stalin ersatte teorin om den internationella revolutionen med teorin om socialism i ett land, började han beteckna den marxistiska värderingen av bönderna som ”trotskism” och dessutom, inte bara i förhållande till nuet, utan till hela det förflutna.

Man kan naturligtvis ställa sig frågan hurvida de klassiska marxisternas syn på bönderna har visat sig felaktig. Denna fråga skulle dock föra oss utanför denna avhandlings ramar. Det får räcka med att konstatera att marxismen aldrig påstått att bondeklassens icke-socialism måste vara absolut och för evigt. Marx själv sade att bonden inte enbart är vidskeplig utan även mottaglig för förnuftet. Genom att förändra villkoren förändras bondens egen natur. Proletariatets diktatoriska regim öppnade stora möjligheter att påverka bönderna och omskola dem. Dessa möjligheters gränser har ännu inte nåtts av historien. Icke desto mindre är det redan nu klarlagt, att den sovjetiska statens växande tvångsvälde inte vederlagt utan bekräftat den grundläggande attityden visavi bönderna, som skiljde de ryska marxisterna från narodnikerna. Hurdan situationen i detta avseende efter 20 år under den nya regimen än kan te sig, förblir det ett otvivelaktigt faktum att fram till oktoberrevolutionen, eller riktigare, fram till 1924, fanns det ingen inom det marxistiska lägret – Lenin minst av alla – som i bönderna såg en socialistisk utvecklingstakt. Utan en proletär revolution i Väst, betonade Lenin, så var återgång till det gamla i Ryssland oundviklig. Han misstog sig inte: Den stalinistiska byråkratin är inget annat än den borgerliga återgångens första fas.

Den trotskistiska uppfattningen

Vi har ovan demonstrerat skiljelinjerna mellan det ryska socialdemokratiska partiets två fraktioner. Men jämsides med dem formulerades redan vid den första revolutionens gryning en tredje ståndpunkt, som nästan inte mötte något erkännande under dessa år, men som vi är skyldiga att här redovisa i sin helhet. Inte bara därför att den besannades under 1917 års händelser, utan i synnerhet därför att denna uppfattning sju år efter Oktoberrevolutionen, efter att ha blivit totalt förvrängd, började att spela en oförutsedd roll i Stalins och hela den sovjetiska byråkratins politiska utveckling.

I början av 1905 publicerades en pamflett av Trotskij i Genève. Denna pamflett analyserade den politiska situationen såsom den utvecklade sig under vintern 1904. Författaren kom fram till slutsatsen att liberalernas självständiga petitionskampanjer och banketter hade förbrukat alla sina möjligheter; att den radikala intelligentian som satt sitt hopp till liberalerna hade kommit in i en återvändsgränd tillsammans med de sistnämnda; att bonderörelsen skapade gynnsamma villkor för seger, men att den var oförmögen att säkra den; att ett avgörande kunde nås endast genom proletarietets väpnade uppror; att nästa fas på denna väg skulle vara generalstrejken. Pamfletten fick titeln ”Inför den nionde januari”, eftersom den skrivits före den blodiga söndagen i Petersburg. Den väldiga strejkvåg som följde på detta, tillsammans med de inledande väpnade striderna, som understödde denna strejkvåg, blev en otvetydig bekräftelse på förutsägelseerna i denna pamflett.

Förordet till min pamflett hade skrivits av Parvus, en rysk emigrant som vid den tiden lyckats etablera sig som framstående tysk författare. Parvus var en utomordentligt kreativ personlighet med förmåga att ta intryck av andras idéer och lika väl att berika andra med sina idéer. Han saknade inre balans och tillräcklig arbetsglädje för att bibringa arbetarrörelsen det bidrag som var värdigt hans talang som tänkare och skribent. Han utövade ett otvivelaktigt inflytande över mig personligen, i synnerhet vad beträffar den samhällsrevolutionära förståelsen av vår epok. Några år före vårt första möte försvarade Parvus passionerat idén om en generalstrejk i Tyskland. Men landet upplevde just då en längre industriell boom. Socialdemokratin hade fogat sig efter Hohenzollarnas regim; en främlings revolutionära propaganda möttes inte av något annat än ironisk likgiltighet. Efter att två dagar efter de blodiga tilldragelserna i Petersburg ha stiftat bekantskap med min pamflett, då i manuskriptform, bergtogs Parvus av idén om den utomordentliga roll som proletariet i det efterblivna Ryssland var ämnat att spela.

De få dagar vi tillbringade tillsammans i München var fyllda av diskussioner som klargjorde en hel del för oss båda och som förde oss närmare varandra personligen. Det förord till pamfletten som Parvus skrev vid denna tid har fått en säker plats i den ryska revolutionens historia. På några få sidor belyste han särdragen i det efterblivna Ryssland, som visserligen tidigare varit kända, men ur vilka ingen hade dragit de nödvändiga slutsatserna.

”Västeuropas politiska radikalism”, skrev Parvus, ”var, som vi vet, baserad på småbourgeoisin. Denna utgjordes av hantverkarna och, i allmänhet, den del av bourgeoisin som fångats upp av den industriella utvecklingen, men samtidigt skuffats åt sidan av kapitalistklassen...! Ryssland under den förkapitalistiska perioden utvecklades städerna snarare efter kinesiskt än europeiskt mönster. Dessa var administrativa centra, rent funktionella till karaktären, utan minsta politiska betydelse, eftersom de i de ekonomiska förhållandena endast tjänade som handelscentrum, basarer för den omgivande godsägar- och bondemiljön. Deras utveckling var fortfarande mycket obetydlig, då de stoppades av den kapitalistiska processen – som började skapa städer efter sitt eget mönster, dvs fabrikscentra och världshandelscentra... Precis samma sak som hindrat utvecklingen av småborgerlig demokrati tjänade till att utveckla det ryska proletarietets klassmedvetande, nämligen den svaga utvecklingen av det hantverksmässiga produktionssättet. Proletarietet kom omedelbart att koncentreras i fabriker...”

”Bönderna kommer att dras in i rörelsen i allt större skaror. Men de är endast förmögna att öka den politiska anarkin i landet och på detta sätt försvaga regeringen; de kan inte utgöra en hårt sammansvetsad revolutionär armé. Med revolutionens utveckling kommer därför det politiska arbetet i allt större utsträckning att falla på proletariatets lott. Jämsides med detta kommer dess politiska självförtroende att breddas, dess politiska energi att växa...”

”Socialdemokratin kommer att konfronteras med dilemmat: antingen ta på sig ansvaret för den Provisoriska regeringen, eller att stå vid sidan om arbetarrörelsen. Arbetarna kommer att betrakta denna regering som sin egen oavsett hur socialdemokratin beter sig ... Den revolutionära omvälvningen i Ryssland kan endast fullbordas av arbetarna. Den revolutionära Provisoriska regeringen i Ryssland kommer att vara *arbetarnas demokratiska* regering. Om socialdemokratin ställer sig i ledningen för det ryska proletariatets revolutionära rörelse, då kommer denna regering att vara socialdemokratisk...”

”Den socialdemokratiska Provisoriska regeringen kommer inte att kunna fullborda en socialistisk omvälvning i Ryssland, men krossandet av enväldet och upprättandet av den demokratiska republiken kommer att bereda marken för socialdemokratins politiska arbete.”

Mitt under de revolutionära händelsernas hetta hösten 1905 mötte jag åter Parvus, denna gång i Petersburg. Under bevarandet av organisatoriskt oberoende från de båda fraktionerna publicerade vi tillsammans en tidning för arbetarnas massor, *Russkaja Slovo*, och i koalition med mensjevikerna en stor politisk dagstidning, *Natjak*). Teorin om den permanenta revolutionen har i allmänhet förknippats med namnen ”Parvus och Trotskij”. Detta var endast delvis riktigt. Parvus revolutionära höjdpunkt hänför sig i tid till slutet av det förra århundradet då han gick i spetsen för kampen mot den sk revisionismen, dvs den opportunistiska förvrängningen av Marx teori. Misslyckandet med försöket att påverka den tyska socialdemokratin till en handfastare politik underminerade hans optimism Parvus blev alltmer betänksam inför utsikterna om en socialistisk revolution i Väst. Vid denna tid ansåg han att ”den socialdemokratiska Provisoriska regeringen inte skulle kunna genomföra en socialistisk omvälvning i Ryssland.” Han förutsade därför inte att den demokratiska revolutionen skulle övergå i den socialistiska revolutionen, utan endast att det i Ryssland skulle upprättas en arbetarnas demokratiska regim av australisk typ, där det på basis av ett system av fria bönder för första gången uppstod en ”arbetarregering” som inte gick utanför den borgerliga regimens ramar.

Denna slutsats delades inte av mig. Den australiska demokratin växte organiskt fram ur en ny kontinents jungfruliga mark och fick redan från början en konservativ karaktär och underordnade sig ett ungt men ganska privilegierat proletariat. Rysk demokrati å andra sidan, kunde endast uppstå som ett resultat av en väldig revolutionär omvälvning, vars dynamik under inga förhållanden skulle låta arbetarnas regering fortsätta verka inom den borgerliga demokratis ramar. Våra åsiktsskillnader, som började strax efter 1905 års revolution, ledde till en total brytning mellan oss vid början av Första Världskriget då Parvus, inom viken skeptikern slutgiltigt hade tagit död på revolutionären, tog ställning för den tyska imperialismen och senare blev rådgivare och inspiratör för den tyska republikens förste president, Ebert.

Teorin om den permanenta revolutionen

Mer än en gång efter att ha börjat med pamfletten ”Inför den nionde januari” återkom jag till utvecklandet och försvarandet av teorin om den permanenta revolutionen. Med tanke på den betydelse som denna teori senare skulle komma att få för den ideologiska utvecklingen hos hjälten i denna biografi (dvs Stalin) är det nödvändigt att här presentera den i form av exakta citat från mina arbeten 1905-6.

”Kärnan av den moderna stadens befolkning, åtminstone i städer av ekonomisk politisk betydelse, består av en skarpt avgränsad klass av lönearbetare. Det är just denna klass, i stort okänd under Franska revolutionen, som är förutbestämd att spela den avgörande rollen i vår revolution...! ett

land som är mer ekonomiskt efterblivet kan proletariatet komma till makten tidigare än i ett utvecklat kapitalistiskt land. Antagandet att proletariatets diktatur på något automatiskt sätt skulle vara beroende av ett lands tekniska krafter och resurser är en fördom som uppkommit ur en extremt överförenklad "ekonomisk" materialism. En sådan uppfattning har inget gemensamt med marxismen... Oavsett om USAs industriella produktivkrafter är tio gånger starkare än våra, så är det ryska proletariatets politiska roll, dess inflytande över landets politik och dess framtida möjligheter att påverka världspolitiken ojämförligt större än det amerikanska proletariatets roll och betydelse..."

"Den ryska revolutionen kommer enligt vår uppfattning att skapa villkor under vilka makten kan (och om revolutionen segrar, måste) överlämnas i proletariatets händer innan den borgerliga liberalismens politiker får chansen att till fullo utveckla sin statsmannakonst... Den ryska bourgeoisin överlämnar alla de revolutionära ställningarna till proletariatet. De kommer likaså att tvingas avstå från det revolutionära ledarskapet över bönderna. Proletariatet vid makten kommer för bönderna att framstå som befriare."

"... Proletariatet som grundar sig på bondeklassen kommer att bruka alla sina krafter på att höja den kulturella nivån i byarna och utveckla en politisk medvetenhet hos bondeklassen... Men kanske kommer bondeklassen själv att tränga ut proletariatet och överta dess plats? Detta är omöjligt. All historisk erfarenhet talar mot detta. Den visar att bönderna är fullkomligt oförmögna att spela en *självständig* roll... Det framgår av vad vi sagt hur vi ser på idén om "proletariatets och böndernas diktatur". Pudelns kärna är inte huruvida vi anser det i princip antagligt, huruvida vi finner detta politiska samarbete 'önskvärt' eller 'icke-önskvärt'. Vi anser det ogenomförbart – åtminstone i sin direkta och omedelbara mening."

Redan det som ovan sagts visar hur felaktigt det i det oändliga upprepade påståendet är att den redovisade uppfattningen "hoppade över den borgerliga revolutionen". "Kampen för Rysslands demokratiska förnyelse", skrev jag vid den tiden, "har helt och hållet växt fram ur kapitalismen och förs av de krafter som utvecklas från kapitalismens grund och riktas direkt och *i första hand* mot de feodala hindren på vägen mot det kapitalistiska samhällets utveckling." Frågan var emellertid: Vilka krafter och metoder gör det möjligt att undanröja dessa hinder?

"Vi kan begränsa alla frågor som rör revolutionen genom att påstå att vår revolution är *borgerlig* i sina objektiva syften och därför i sina oundvikliga följder, och vi kan då blunda för faktum att den ledande kraften i denna borgerliga revolution är proletariatet, och att proletariatet kommer att komma till makten genom själva revolutionens logik... Man kan intala sig själv att Rysslands samhällsförhållanden ännu inte är mogna för en socialistisk ekonomi – och därmed kan man vägra att beakta det faktum att proletariatet väl vid makten av omständigheterna kommer att tvingas införa en statsdirigerad ekonomi... Proletariatets representanter kommer att, då de besätter regeringsposten, inte som en maktlös gisslan utan som en styrande makt, riva ner muren mellan minimi- och maximiprogrammet, dvs *ställa kollektivismen på dagordningen*. Hur långt proletariatet kommer att gå i denna riktning beror på styrkeförhållandena, men inte alls på de ursprungliga avsikterna hos proletariatets parti..."

"Men är det inte för tidigt att nu ställa frågan: Måste denna proletariatets diktatur förintas mot den borgerliga revolutionens ramar? Eller kan den inte, på de givna *världshistoriska* grundvalarna se fram mot en seger genom ett förintande av dessa inskränkta ramar?... En sak kan med säkerhet slås fast: Utan direkt statligt stöd från det europeiska proletariatet kan inte den ryska arbetarklassen stanna kvar vid makten och kan inte förvandla sitt tillfälliga styre till en mer långvarig socialistisk diktatur..." Av det sagda ska vi dock inte alls dra några pessimistiska slutsatser: "Den politiska frigörelsen ledd av den ryska arbetarklassen höjer denna ledare till historiska höjder utan motstycke, överför kolossala krafter och resurser i dess händer och gör den till initiativtagare till likvideringen av kapitalismen i världsmåttstock, för vars ändamål historien skapat alla nödvändiga objektiva förutsättningar..."

Med avseende på i vilken grad den internationella socialdemokratin uppfyllde villkoren för att kunna axla sin revolutionära plikt, skrev jag 1906:

”De europeiska socialistpartierna – framför allt det starkaste av dem, det tyska partiet – har vart och ett utvecklat sin egen konservatism, i samma takt som allt större massor ansluter sig till socialismen och som dessa massors organisering och disciplin tilltar, tilltar även denna konservatism. På grund av detta kan socialdemokratien, såsom en organisation som förkroppsligar proletariatets politiska erfarenheter, vid en viss tidpunkt bli ett direkt hinder på vägen mot den slutgiltiga uppgörelsen mellan arbetarna och den borgerliga reaktionen...” Jag avslutade dock min analys med att uttrycka min övertygelse att ”Östs revolution kommer att inge Västs proletariat revolutionär idealism och framkalla en önskan hos det att tala till sin fiende 'på ryska'...”

Folkvänsrörelsen

Låt oss sammanfatta. Folkvänsrörelsen, i slavofilernas spår, framhärdade i föreställningen att Rysslands utveckling följde en helt egen väg och avfärdade kapitalismen och den borgerliga republiken. Plechanovs marxism koncentrerade sig på att påvisa den principiella likheten mellan Rysslands och Västeuropas historiska utvecklingsvägar. Det handlingsprogram som man härledde ur detta förbisåg de fullständigt verkliga och inte alls mystiska särigheterna i Rysslands samhällsstruktur och revolutionära utveckling. Den mensjevikiska attityden till revolutionen, bortsett från alla tillfälliga avsteg och enskilda avvikelser, är i all korthet den följande: Den ryska borgerliga revolutionen kan segra endast under den liberala bourgeoisins ledning och måste överlämna makten till den senare. Den demokratiska regimen kommer på så sätt att göra det möjligt för det ryska proletariatet att hinna upp sina äldre klassbröder i Väst på kampens väg till socialismen med ojämförligt större framgång än hittills.

Lenins perspektiv kan kortfattat uttryckas på följande sätt: Den försenade ryska bourgeoisin är oförmögen att leda sin egen revolution till slutet. Revolutionens fullständiga seger med hjälp av ”proletariatets och böndernas demokratiska diktatur” kommer att rensa landet från medeltida drag, inleda en kapitalistisk utveckling i Ryssland med samma tempo som den amerikanska, stärka proletariatet i staden och på landet och öppna stora möjligheter för kampen för socialism. Å andra sidan kommer den ryska revolutionens seger att bli en väldig katalysator för den socialistiska revolutionen i Väst och denna kommer inte bara att skydda Ryssland från faran om återgång till det gamla, utan även göra det möjligt för det ryska proletariatet att erövra makten inom en förhållandevis kort historisk period.

Den permanenta revolutionens perspektiv kan sammanfattas med dessa ord: Den demokratiska revolutionens fullständiga seger i Ryssland är ouppnåelig på annat sätt än i form av proletariatets diktatur som stödjer sig på bönderna. Proletariatets diktatur, som oundvikligen kommer att ställa inte bara demokratiska utan även socialistiska uppgifter på dagordningen, kommer på samma gång att ge väldiga impulser till den internationella socialistiska revolutionen. Endast det västeuropeiska proletariatets seger kommer att skydda Ryssland från borgerlig återgång och säkra möjligheterna att fullända det socialistiska uppbygget i landet.

Dessa korta beskrivningar visar med all tydlighet både homogeniteten hos de båda sista uppfattningarna i dras oförsonliga motsättning till det liberal-mensjevikiska synsättet, lika väl som deras väsentliga skillnader sinsemellan på frågan om den samhällsliga karaktären hos och uppgifterna för ”diktaturen” som skulle växa fram ur revolutionen. Den av de nuvarande Moskva-teoretikerna så ofta upprepade anmärkningen att programmet för proletariatets och böndernas diktatur var lika mycket ”förhastad” totalt innehåll. De ofördelaktiga styrkeförhållandena vid tiden för den första revolutionen omöjliggjorde inte proletariatets diktatur som sådan, utan överhuvudtaget en seger för revolutionens allmänna perspektiv och den strategi som följde av dessa.

Mensjevikernas perspektiv var i grunden felaktigt: de anvisade en helt annorlunda väg för proletariatet, Bolsjevikernas perspektiv var ofullständigt: De angav på ett riktigt sätt kampens allmänna inriktning, men karaktäriserade dess stadier felaktigt. Otillräckligheten i

bolsjevismens perspektiv kom inte i dagen 1905 bara därför att revolutionen själv inte fick utvecklas vidare. Men i början av 1917 tvingades Lenin, i direkt strid mot partiets äldsta kadrer att ändra perspektivet.

En politisk förutsägelse kan inte göra anspråk på samma exakthet som en astronomisk. Det räcker om den ger samma anvisning om den allmänna utvecklingstrenden och hjälper en själv att orientera sig i händelsernas aktuella kurs, där den grundläggande trenden antingen pekar åt höger eller vänster.

I detta avseende är det omöjligt att inte erkänna att uppfattningen om den permanenta revolutionen fullkomligt bestått historiens prov. Under den sovjetiska regimens första år förnekades detta av ingen; tvärtom, detta faktum erkändes i ett flertal officiella skrifter. Men då det sovjetiska samhället var som mest stillastående och förstelnat och den byråkratiska reaktionen mot Oktober satte i gång, var den från allra första stund riktad mot just denna teori, som fullständigare än någon annan avspeglade historiens första proletära revolution och samtidigt klart påvisade dess ofullständiga och begränsade karaktär. Genom tillbakavisandet av denna teori uppstod alltså teorin om socialism i ett land, stalinismens grundläggande dogm.

*Artikeln publicerades ursprungligen som appendix till Trotskijs Stalin-biografi.
Mellanrubrikerna är tillagda (ingår ej i originalet)*